

dukları, 1086'daki (1675) düşün yemeğinden sadrazam sofrasına oturmalarından anlaşılmalıdır (Hezârfen Hüseyin Efendi, s. 217). Sarayda beyaz etekliği olan gömlekle riyle gezmez, üstlerine uzun etekli kaftanlar giyinirdi. Şehzadeler sancağa çıktıkları zaman maiyetlerinde kendilerine bağlı solaklar da gönderilirdi (Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 123, 124). Sadrazamların maiyetlerinde solak bulunmaz, buna karşılık muhırbaşılar solakların başlığına benzeyen başlıklarıyla yürüyüp padişah alayına benzeyen bir görüntü oluşturulardı.

Sadrazamların bayramın üçüncü günü Eyüp ziyaretleri sonrasında Şehzadebaşı'ndaki yeniçeri odaları önüne gelmesi ve burada solaklar tarafından şerbet ikram edilmesi âdetti. 1088 (1677) yılında Vezîriâzam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın böyle bir ziyaretin ardından Edirnekapı'dan şehre girip yeniçeri odalarına geldiğinde 61. orta solaklarının odabaşısının şerbet ikram etmesi bu geleneğin bir örneği olup solakların en itibarlı sınıf sayıldığından da bir işarettir (Teşrifatîzâde Mehmed, vr. 79^b). Rikâb-ı hümayun solakları Bâb-ı Hümayun'da kendilerine ayrılmış olan odalarda kalırlar ve sarayda nöbet tutarlardı. XVI. yüzyıl sonunda yeni tayin edilen bir rikâb solakları günlük 15 akçe alırdı (Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, II, 138) ve zaman içinde 25 akçeye kadar terfi ederdi. Ayrıca her yıl bayramlarda bir takım elbise bayramlık olarak verilirdi (BA, Cevdet-Saray, nr. 340, 8103). Solakbaşılarının yevmiyelerinin yanında zeâmetleri de olurdu. Solakların ise XVII. yüzyılda 9 akçe yevmiye aldıkları belirtilmektedir (Hezârfen Hüseyin Efendi, s. 147).

Solakların kendilerine mahsus özel kıyafetleri vardı. Başlıklarının uçları yukarıya doğru konik bir şekilde daralardı. Ön kısmı daha düz olan bu üçgenin uç kısmının arkasına siyah tüy üstüne önceleri turna teli, sonraları bazan balıkçıl tüyü gibi çeşitli tüylerden yedi sekiz tane takılırdı; bu tüyler yelpaze şeklinde yukarıya doğru açıldığı için süpürge sorguç diye adlandırılmıştır. Bu özel başlığın alna yakın olan alt kısmında sırma veya madenî bir kuşak olurdu. Yayabaşılar ve çorbacılar da solaklarınkine benzer tüylü sorguçlar kullanırlardı. Kaftanları kısa ve yenli idi. Yenlerini biraz arkaya gelecek şekilde kuşaklarına sokarlardı. Kaftanın altına ise diz altına, bazan ayak bileğine gelecek şekilde beyaz bürümcük veya tülben benzeri ince gömlek giyerlerdi. Çakşırlarının dizden ayak bileğine kadar olan kısımları bacaklarını saracak darlıkta olup kısa ve çorap

gibi ayağı saran hafif çizmelerine bitişikti. Kıdemlilerinin yeşil kaftan giydikleri kaydedilmişse de XVI. yüzyıl minyatürlerindeki pek çok solak figürünün her renkte kaftan giydiği görülmektedir. Omuzlarında yaylarını, sırtlarında tirkeşlerini, bellerinde hançerlerini ve kuşaklarına zincirle asılmış olarak kılıçlarını taşırlardı. XIX. yüzyıl başlarında solak teşkilâtı dağılacak kadar zayıflamıştır. Öyle ki merasimlerde solak olarak görev yapması için birtakım yeniçeriler bulunup giydirilerek muhafız alayı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yeniçeriliğin ilgasından sonra solak teşkilâtı peyk teşkilâtı ile birlikte 3 Mayıs 1829'da kaldırılmış, yerine rikâb-ı hümayun hademesi adı verilen yeni bir bölük tayin edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Fatih Sultan Mehmed, *Kânünnâme-i Âli Osman* (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 2003, s. 17; Ârifî Abdullah Çelebi, *Süleymannâme*, TSMK, Hazine, nr. 1517, tür.yer.; *Anonim Tevârih-i Âli Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 35; Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Selîmnâme* (haz. Ahmet Uğur – Mustafa Çuhadar), Ankara 1990, s. 148; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Tel-hîsü'l-beyân fî Kavânin-i Âli Osmân* (haz. Sevim İlğürel), Ankara 1998, s. 147, 217; Selânikî, *Târîh* (İpsirli), I, 46-47, 50, 101, 409; II, 612; Teşrifatîzâde Mehmed, *Defter-i Teşrifât*, I, Ktp., TY, nr. 9810, vr. 79^b; *Kavânin-i Yeniçeriyân* (nşr. Petrosyan), Moskova 1987, tür.yer.; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 218-226; II, 138; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 123-124, 447; İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, İstanbul 1953, tür.yer.; Zeynep Tarım Ertuğ, *Onaltıncı Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1999, s. 133-143; a.mlf., "Osmanlılar'da Teşrifât / Ceremony and Protocol at the Ottoman Court", *Türk Dünyası Kültür Atlası: Osmanlı Dönemi / A Cultural Atlas of the Turkish World: Ottoman Period*, İstanbul 1999, I, 428-477; Ahmed Refik, "Fatih Devrine Ait Vesikalar", *TOEM*, sy. 49-62 (1335-37), s. 16.

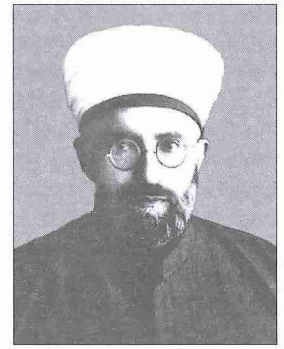
ZEYNEP TARIM ERTUĞ

SOLAKBAY, Muhammet Sadık

(1885-1960)

Din âlimi, Erzurum müftüsü.

Erzurum'da zengin ve kültürlü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Erzurum müftüsü Muhammed Hâmid Efendi, büyük babası devrin ilim adamlarından, Erzurum'da "Büyük Hoca" diye anılan Solakzâde Ahmed Tefvik Efendi'dir. Ahmed Tefvik Efendi'nin babası Hacı Lutfulah Ağa katıldığı cirit oyunlarında sopayı sol eliyle tutup attığı için "Solak" diye anıldığından aileye Solakzâdeler denilmiş ve aile Soyadı Kanunu'ndan sonra Solakbay soyadını almıştır. Muhammet Sadık'ın do-

Muhammet
Sadık
Solakbay

ğum tarihi hakkında farklı görüşler varsa da kendi el yazısıyla yazdığı bir notta, büyük babası Ahmed Tefvik Efendi 27 Şaban 1313'te (12 Şubat 1896) vefat ettiği zaman kendisinin on bir yaşında olduğunu belirtmesinden 1885 yılında doğduğunu anlaşılmaktadır. İlk hocası Kur'an okumayı öğrendiği Sâlih Efendi adında bir zattır. Küçük yaşta iken Erzurum İbrâhim Paşa Medresesi fahri müderrisi olan dedesi Ahmed Tefvik Efendi'nin derslerine devam etmeye başladı. Onun vefatı üzerine aynı medresenin müderrisliğine getirilen babası Muhammed Hâmid Efendi'nin ders halkasına katıldı ve ondan icâzet aldı. 1910'da babasının müftülük görevini yürüttüğü Erzurum'da müftü müsevvidliğine tayin edildi. 1913'te babası ölünce onun yerine Erzurum müftülüğü görevine getirildi. Ayrıca babasından boşalan İbrâhim Paşa Medresesi müderrisliğini üstlendi; idâdî ve rüşdiye mekteplerinde din dersleri verdi.

I. Dünya Savaşı sırasında 16 Şubat 1916'da Ruslar Erzurum'u işgal edince daha önceden verilen göç izniyle ordunun art birlikleri şehri terkederken o da ailesiyle birlikte Erzurum'dan ayrıldı. Bir süre Kayseri ve Konya'da kaldıktan sonra İstanbul'a gitti. Dârü'l-hilâfe Medresesi'nde ders verdi ve Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'nin çalışmalarına katıldı. Ruslar'ın Doğu Anadolu'dan çekilmesi üzerine 1917 yılının son gününde Erzurum'a döndü. Ruslar'ın ve Ermeniler'in harabeye çevirdiği şehirde Ermeni çetelerine karşı mücadele etti ve halkı Ermeniler'e karşı koymaya çağırarak göç etmemelerini istedi. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi sonucu Ermeniler'in doğuda bir Ermenistan devleti kurma hayallerine karşı 3 Mart 1919'da oluşturulan Vilâyet-i Şarkıyye ve Müdâfaa-i Hukûk-ı Milliyye Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı. Mondros Mütarekesi hükümlerine göre Osmanlı ordusunun silâhlarının galip devletlere teslim edilmesi gerektiği halde silâhların İngilizler'e verilme-

mesi hususunda Kâzım Karabekir Paşa'ya yardımcı oldu. 23 Temmuz 1919'da Erzurum'da düzenlenen Erzurum Kongresi'ne gözlemci olarak katıldı. Şeyhülislâm Dürrîzâde Abdullah Efendi'nin verdiği bir fetvaya mukabil Anadolu'daki millî hareketin şer'-i şerîfe uygun olduğunu savunmak üzere 17 Nisan 1920'de Ankara müftüsü Rifat Efendi (Börekçi) ve çevre müftülerince verilen ve Erzurum Müftülüğü'ne gönderilen fetvayı ilmi bir heyetin gözetiminde gerekli düzeltmeleri yaptıktan sonra imzalayarak 19 Nisan 1920'de Ankara Müftülüğü'ne yolladı.

Kâzım Karabekir Paşa, Şark Cephesi kumandanı sıfatıyla 7 Haziran 1920'de seferberlik ilân edince Muhammet Sadık, Erzurum'da ulucamiyi boşalttıran depo olmak üzere kumandanlık emrine verdi. 11 Haziran 1920'de Erzurum Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti merkezi tarafından yayımlanan ve halkı Şark Cephesi'ni desteklemeye çağırarak binlerce beyannâmenin dağıtılmasını sağladı. Ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için halktan yardım toplayıp cepheye gönderilmesine önderlik etti. Rusya'nın 1921'de Türkiye üzerinde ve özellikle doğu bölgelerinde arttırmaya başladığı Bolşevizm propagandalarına karşı Erzurumlular tarafından Hoca Râif Efendi'nin başkanlığında kurulan Muhafaza-i Mukaddesât ve Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı ve cemiyetçe neşredilen iki beyannâmeye imza koydu. Bu yoğun çalışmalarını yanında Erzurum'daki çeşitli medreselerde ders vererek birçok talebe yetiştirdi; ayrıca modern bir programla Erzurum Dârü'l-hilâfe Medresesi'ni açtı, bu mektepte idarecilik ve öğretmenlik yaptı.

Cumhuriyet'in ilânından sonra işgal sırasında harap olan Erzurum'un cami, mescid ve medreselerinin imarı ile uğraştı. Kur'ân-ı Kerim'i vaaz yoluyla tefsir ederek hatmetme geleneğini sürdürdü. Dedesinden ve babasından kalan hatmi tamamladıktan sonra Kur'ân-ı Kerim'i Lala Mustafa Paşa Camii kürsüsünden vaaz yoluyla iki defa daha hatmetti, üçüncüsünü bitirmeye ömrü yetmedi. Pîr Ali Baba adında bir zat tarafından başlatılan ve Erzurum'da dinî bir gelenek haline gelen, araya I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'nin girmesiyle kesintiye uğrayan "binbir hatim" geleneğini 1937'de yeniden başlattı. 3 Temmuz 1960'ta vefat etti ve Erzurum Asrî Mezarlığı'ndaki aile kabristanına defnedildi.

Muhammet Sadık dinî kaynakları iyi bilen, hurafe ve bâtil inançlarla mücadele

eden, zeki ve ileri görüşlü bir âlimdi. Arapça ve Farsça'yı şiir yazabilecek ölçüde bildirdi. Şiir ve edebiyattan hoşlanır, vaazlarında ve sohbetlerinde sözlerini şiirlerle süslerdi. Kendisinin de bazı muammaları ve özellikle aşk konusunda kasideleri vardır. Felsefe ve mantık yanında dinî ilimlerde de geniş bilgiye sahipti. Eser yazmaktan çok talebe yetiştirmeye önem veren Muhammet Sadık'ın *Mühezzebül-meâlib fi'l-ferâ'iz*, *Dinî Yönden Coğrafya*, *Tasavvurat ve Tasdikat Üzerine Bir Şerh* adlı basılmamış eserleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara 1927, s. 435; Cevat Dursunoğlu, *Millî Mücadelede Erzurum*, Ankara 1946, s. 38, 49-54; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1960, s. 90-91, 1130-1133, 1163-1164; Lutfullah Bingöl, "Millî Mücadele'de (1918-1923) ve Erzurum'da Din Adamlarının Hizmetleri", *Atatürk Üniversitesi Kuruluşunun XX. Yıl Armağanı, IV. Kitap*, Ankara 1978, s. 104-126; Cemaleddin Server Revnakoğlu, "Erzurum'da Bir Kubbe Çöktü (Müftü Solakzadenin Göçüşü)", *Tarih Yolunda Erzurum*, II/7-8 (1961), s. 14-16; a.mlf., "Erzurum'da Çöken Kubbe, Bıraktığı İzler-Anılar", a.e., II/9-10 (1962), s. 12-13; Selahattin Kıyıcı, "Doğunun Büyük Âlimi Erzurum Müftüsü: Solakzâde Muhammed Sadık Solakbay", *Yeni Ümit*, XVIII/75, İzmir 2007, s. 45-48 (maddenin yazımında Muhammet Sadık Solakbay'ın kendi el yazısıyla yazılmış notları ile bizzat verdiği bilgilerden de faydalanılmıştır).

SELAHATTİN KIYICI

SOLAKZÂDE MEHMED HEMDEMÎ

(ö. 1068/1658)

Osmanlı tarihçisi, mûsikîşinası.

Üsküp kökenli olan babasının padişah muhafızlarının başı (solakbaşı) olmasından dolayı Solakzâde diye anılır. Tarihinin mukaddimesinde kendini "tâ ezelden ehl-i hâlin mahremi, bende-i hâdî Mehmed Hemdemî, eş-şehîr be-Solakzâde" şeklinde tanıttığından asıl adının Mehmed, şiirlerinde kullandığı mahlasının "Hemdemî" olduğu anlaşılır; mûsikide Miskâli şöhretyle bilinir. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Ancak İstanbul'da doğduğu, babasının padişah muhafızı olmasından dolayı küçük yaşlardan beri saraya girip çıktığı söylenebilir. Bu sayede Enderun'da eğitim gördükten sonra gençliğinden itibaren IV. Murad'ın musâhibleri arasına girdi. Saraydaki görevleri hakkında yeterli bilgi yoksa da Evliya Çelebi onun gece gündüz IV. Murad'ın huzurunda bulunduğu söz eder. Bu da Has Odalı veya 1635 yılında bu padişah tarafından ihdas edilen Seferli Odası'ndan olabileceği kanaatini ve-

rir. "Hemdemî" mahlasını bu musâhibliği sırasında almış olması kuvvetle muhtemeldir. IV. Murad'ın vefatından sonra Sultan İbrâhim ve IV. Mehmed'in saltanat dönemlerinde de sarayda kaldığı anlaşılan Solakzâde, tarihini IV. Mehmed dönemi has odabaşlarından Hasan Ağa'nın teşvikiyle yazdı. İstanbul'da vefat eden Solakzâde Mehmed, Silivrikapı'dan Seyyid Nizam Dergâhı'na giden caddenin sağında bir köşeye defnedildi. Mezar taşı bugün mevcut değildir. Kaynaklarda şiir, inşâ ve mûsikide mâhir, rindmeşrep, nüktedan ve geniş tarih bilgisine sahip biri olarak nitelenir. Çağdaşı olan bir başka Solakzâde ile karıştırılmıyorsa nakkaşlık yönünden de söz edilir.

Eserleri. 1. *Târih*. Daha ziyade *Târih-i Solakzâde (Solakzâde Târhi)* olarak anılan eser muhtasar ve popüler nitelikte bir Osmanlı tarihidir. Telif sebebi olarak müellif küçüklüğünden beri tarih kitaplarına düşkün olduğunu, özellikle dönemin padişahı IV. Mehmed devri olaylarının içinde yer aldığını, bunları yazmak istediğini, fakat bir türlü fırsat bulamadığını belirttikten sonra eserini defalarca ihsanlarına mazhar olduğu Has Odabaşı Hasan Ağa'nın teşvikiyle kaleme almaya başladığını belirtir. Çağdaşı Güftî'ye göre padişah tarafından Hoca Sâdeddin Efendi'nin tarihini icmal etmesi istenmiş, o da bu emri yerine getirmişti. Nitekim, "Umarım Hazret-i Hak'tan ki bu takrîr ü beyan / Ola makbûl-i hümayûn-ı şehinşâh-ı cihan" beytinden eserini bu padişaha sunmuş olabileceği düşünülebilir. Kitap, devletin kuruluşundan başlar ve 1067 (1657) yılına kadar gelir (TSMK, III. Ahmed, nr. 3078). Ancak bazı yazmalarının 1053, bazılarının 1054 (1644) yılına kadar gelen olayları ihtiva etmesi eserin birkaç telif merhalesi geçirmiş olmasıyla izah edilebilir. Kitabın yurt içinde ve yurt dışında birçok yazma nüshası vardır. Viyana Millî Kütüphanesi'ndeki nüsha Hammer'in koleksiyonundan intikal etmiştir. Müellif tarihini yazarken Molla Hamza'nın tarihinden, "tarihçilerin şeyhi" olarak nitelediği Âşıkpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ından, Rûhî Çelebi ve Neşri'nin tarihlerinden, İdrîs-i Bitlisî'nin *Heşt Behiş*'inden, Şerefeddin Ali Yezdî ile Hâtîfî'nin *Timurnâme*'lerinden, Celâlîzâde Mustafa Çelebi'nin *Tabakâtü'l-memâlik*'inden, Mecdî'nin *eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye* tercümesinden, Âli Mustafa Efendi'nin *Künhü'l-ahbâr*'ından, Hasanbeyzâde Ahmed Paşa'nın ve Peçuylu İbrâhim Efendi'nin tarihlerinden nakillerde bulunduğunu belirtir. Ancak Kanûnî Sultan Süleyman dönemine kadar olan kısımda adını vermediği